

La protecció jurídica de la cultura popular i tradicional a les Illes Balears

Francesca Llodrà Grimalt¹

I.- Justificació del treball

L'objectiu d'aquestes II Jornades d'Estudis Locals és “fomentar el coneixement de la realitat econòmica, social i cultural del municipi de Manacor durant l'època contemporània.” Diu el fulletó de presentació que “la multitud de transformacions que caracteritzen aquesta època, l'evolució política, les característiques de la població, la transformació econòmica i social, l'impacte del turisme en el medi natural, etc. permeten orientar els estudis des d'òptiques molt diverses i descobrir nous aspectes encara pendents d'investigació.” Un aspecte actual i pendent de més investigació és el que volem tractar en aquesta comunicació.

Una de les fites més importants del segle XX a l'Estat espanyol ha sigut la implantació d'un sistema democràtic que garantitza el respecte a la identitat cultural de les minories. Dins d'aquest marc constitucional situam el tema de la protecció jurídica de la cultura popular com a tret identificatiu d'un poble. Per tant, la protecció jurídica de la cultura és un tema actual, i així ho demostra la recent promulgació, pel Parlament de les Illes Balears, de la Llei 1/2002, de 19 de març, de cultura popular i tradicional (o LCPT) i el fet de que en l'àmbit d'organitzacions internacionals com la Organització Mundial de Propietat Intelectual (OMPI o WIPO) es duguin a terme iniciatives i fòrums de debat on es planteja la necessitat de protegir els coneixements tradicionals dels pobles. A aquesta nota d'actualitat que té aquest tema, s'ha d'afegir el fet que la disciplina jurídica juga sempre un paper molt important en el desenvolupament de les societats i, per tant, sembla necessari aprofundir-hi com a clau per a comprendre “una societat que s'endinsa de ple en el segle XXI.”

A més, el treball que hem duit a terme té molt de sentit dins del marc de la temàtica d'uns Estudis Locals, ja que el coneixement dels mitjans existents de pro-

tecció jurídica de la cultura popular interessa a tots els pobles de les Illes i, entre ells, a Manacor. No obstant això, els estudis jurídics dins l'àmbit del Dret privat no són freqüents en un abast només local o municipal; per tant, l'estudi plantejarà les qüestions a analitzar des d'una perspectiva més ampla que la municipal, referint-se a l'àmbit de la comunitat autònoma. Així doncs, la major virtualitat d'aquest estudi és que el seu resultat és, evidentment, aplicable a tot el folklore balear: en primer lloc, perquè la normativa reguladora cobreix tot l'àmbit de les Illes sense fer distincions i, en segon lloc, perquè el substrat cultural dels pobles de les Illes Balears és el mateix.

II.- Introducció al tema

“La cultura popular i tradicional, a través de les múltiples i molt diverses manifestacions que té, és considerada arreu del món com un dels elements que configuren i defineixen la personalitat col·lectiva dels pobles. Així, una part substancial de la identitat dels pobles de Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera s'expressa en manifestacions com la literatura oral, els balls, la música, els jocs, les festes, els costums, la gastronomia, els oficis artesanals, les tècniques de treball, els béns mobles, l'arquitectura tradicional, etc.” (Exposició de motius de la LCPT). Així també, la identitat dels pobles de les Illes, com ara Manacor, s'expressa mitjançant les seves festes populars (els cossiers, els moratons, els dimonis, etc.) i el seu patrimoni etnològic.

La cultura popular i tradicional que, com hem dit, defineix la personalitat d'un poble, prové de les societats rurals d'antany i, avui dia, necessita de protecció i foment per a sobreviure a fenòmens com la immigració, el turisme de masses i la mundialització. “Als anys seixanta i setanta, quan les Illes Balears, a partir de l'impacte del turisme de masses i de la generalització de la televisió, varen experimentar un procés de substitució de les formes de vida rurals per les urbanes, la cultura popular i tradicional va patir, amb no gaire excepcions, un cert temps d'arraconament i de menyspreu perquè es va identificar amb una situació socioeconòmica anterior que els ciutadans pretenien superar. Així mateix, a la cruïlla del canvi de mil·lenni, la cultura popular i tradicional ha d'afrontar unes situacions que no en faciliten la continuïtat ni el desenvolupament: d'una banda, la generalització de l'anomenada cultura de masses, que compta amb l'impuls de poderoses indústries, amb uns objectius obertament mercantils, i amb el suport d'uns mitjans de difusió que tenen una extraordinària potència tecnològica; de l'altra, la tendència que se'n deriva és la globalització del consum cultural i de les formes de vida i de lleure.” (Exposició de motius de la LCPT).

Tots aquests elements fan necessària la protecció dels costums i les tradicions mitjançant normes jurídiques i la intervenció dels Poders públics. En aquest context, el Parlament de les Illes Balears ha aprovat la Llei de cultura popular i tradicional, per tal d'oferir un marc legal per a protegir el folklore propi i conservar-lo d'acord amb el seu sentit originari.

El tema de la protecció de la cultura popular i tradicional té també molta transcendència a nivell internacional² i, per això, dins del marc d'aquest estudi, també hi hem de fer referència.

A nivell internacional, la protecció de la cultura popular o, dit d'una altra manera, la protecció del folklore es relaciona amb els pobles indígenes, com a minories culturals que demanen solucions jurídiques a nivell internacional per a protegir el seu patrimoni cultural enfront de l'explotació que pateixen per part d'indústries estrangeres³, a causa que aquestes comunitats no compten amb lleis protectores del seu folklore. Això no succeeix als països desenvolupats, els quals compten amb polítiques de protecció i foment de la cultura popular i del patrimoni històric.

Exposada la problemàtica que il·lustra el nostre treball, podem resumir els principals objectius d'aquest amb el següent esquema:

1. Anàlisi del concepte de l'objecte a protegir, és a dir, anàlisi del concepte de cultura popular i tradicional, posant-lo en relació amb altres termes com folklore i coneixements tradicionals que s'utilitzen a nivell internacional.
2. Exposició de la problemàtica principal que presenta la protecció de la cultura popular a nivell general.
3. Estudi de la Llei de cultura popular i tradicional per tal de veure com enfoca aquesta la protecció de la cultura popular.

III.- La protecció jurídica de la cultura popular i tradicional

1.- Objecte a protegir: el concepte de cultura popular i tradicional

1.1. El concepte a la normativa de les Illes Balears

Per poder estudiar els mitjans de protecció de la cultura popular hem de conèixer primer quin és el concepte de cultura popular i tradicional, és a dir, primer hem de saber quin és l'objecte a protegir.

La LCPT ens dona el concepte *de cultura popular i tradicional* a l'article 2.1 dient que: “s'entén per cultura popular i tradicional el conjunt de les manifestacions de la memòria i de la vida col·lectiva dels pobles de les Illes Balears, tant les que encara es mantenen vigents com les que han desaparegut a causa dels canvis històrics i socials”. Per tant, són cultura popular i tradicional totes les manifestacions culturals del poble balear.

Aquestes manifestacions poden ser, segons l'article 2.2 de la LCPT, materials o immaterials, i ens en dona alguns exemples com són: “la música i els instruments, els balls, la indumentària, les festes, els costums, les tècniques i els oficis, la gastronomia i els jocs, els esports, les danses rituals o religioses, les repre-

sentacions, les creacions literàries, com també totes aquelles altres activitats que tenen caràcter tradicional i que han estat o que són populars”. Podem observar que aquesta enumeració de les manifestacions culturals que es consideren cultura popular i tradicional no és exhaustiva, ja que s'entén que amb la referència a “altres activitats que tenen caràcter tradicional”, hi poden entrar altres elements no anomenats, com podrien ser els remeis de la medicina tradicional.

Per altra banda, la LCPT, a l'article 4, utilitza un altre concepte: el de patrimoni etnològic. L'article 4 LCPT, remetent-se al títol IV de la Llei 12/1998, de 21 de desembre, del patrimoni històric de les Illes Balears (o LPHIB), diu que formen part del patrimoni etnològic, “els llocs i béns mobles i immobles, com també els coneixements i les activitats que són o que han estat expressió rellevant de la cultura tradicional del poble de les Illes Balears en els aspectes materials, econòmics, socials o espirituals”.

Tot això ens du a veure que a la LCPT hi ha dos conceptes: cultura popular i tradicional i patrimoni etnològic, i hem de estudiar si són o no el mateix.

El terme *patrimoni etnològic* en general fa referència a tot el que tenguim a veure amb el poble balear, en tots els seus aspectes i relacions. No obstant això, nosaltres hem de saber què s'entén dins la normativa de les Illes Balears per patrimoni etnològic i per això hem d'analitzar la Llei del patrimoni històric de les Illes Balears.

El patrimoni etnològic s'integra dins del concepte més ample de patrimoni històric que segons l'article 1.2 de la LPHIB inclou “tots els béns i valors de la cultura, en qualsevol de les seves manifestacions, que revelen un interès històric, artístic, arquitectònic, arqueològic, historicoindustrial, paleontològic, etnològic, antropològic, bibliogràfic, documental, social, científic i tècnic per a les Illes Balears.”

L'article 65 del títol IV de la LPHIB defineix el concepte de patrimoni etnològic dient que està format per “els llocs i els béns mobles i immobles, com també pels coneixements i les activitats que són o han estat expressió rellevant de la cultura tradicional del poble de les Illes Balears en els aspectes materials, econòmics, socials o espirituals”. Els articles 66 i 67 LPHIB classifiquen els elements del patrimoni etnològic en immobles, mobles i béns immaterials. L'article 66.1 assenyala que: “són béns immobles de caràcter etnològic les edificacions, les instal·lacions, les parts o els conjunts d'aquestes, el model dels quals és expressió de coneixements adquirits, arrelats i transmesos consuetudinàriament i l'estil dels quals s'acomoda, en conjunt o parcialment, a una classe, tipus o forma arquitectònics utilitzats tradicionalment per les comunitats o grups de persones.” A l'article 66.2 es diu que: “són béns mobles de caràcter etnològic aquells objectes i instruments que constitueixen la manifestació o el producte d'activitats laborals, estètiques i lúdiques, pròpies de qualsevol grup humà, arrelades i transmeses consuetudinàriament.” Finalment, l'article 67 es refereix als béns etnològics immaterials, els quals són els “usos, costums, comportaments o creacions, juntament amb les restes materials en què es puguin manifestar” i els “coneixements i activitats propis del poble de les Illes Balears.”

Sabent què hem d'entendre sota el concepte de patrimoni etnològic hem de veure ara si el terme *cultura popular i tradicional* és un terme equivalent.

En la nostra opinió, posant en relació els articles 2 i 4 de la LCPT amb els arts. 65, 66 i 67 de la LPHIB, el més lògic és arribar a la conclusió que el concepte de “cultura popular i tradicional” del l'article 2 fa referència només a un element del patrimoni etnològic: als béns immaterials (manifestacions culturals). La cultura popular i tradicional fa referència a les manifestacions culturals que coincideixen amb els béns etnològics immaterials i les restes materials en què aquestes es puguin manifestar. En aquest grup hi inclourem, del concepte de l'article 2 LCPT, com a *béns immaterials*: la música, els balls, les festes, els costums, les tècniques i els oficis, la gastronomia, els jocs, els esports, les danses rituals o religioses i les representacions; i com a *restes materials* *amen què es puguin manifestar*: els instruments de música, la indumentària i les creacions literàries.

Per tant, el concepte de cultura popular i tradicional seria més limitat que el de patrimoni etnològic, ja que exclouria, per una banda, els immobles, els quals queden protegits com a béns immobles d'interès cultural per la LPHIB (article 6.5). Per altra banda, exclouria també els béns mobles, encara que, en relació amb aquesta qüestió, s'ha de dir que, de la relació entre l'article 2 LCPT i l'article 66.2 LPHIB, pot deduir-se que alguns béns mobles de caràcter etnològic poden també formar part del concepte de cultura popular i tradicional. Així, veiem que l'article 66 parla d' “objectes i instruments que constitueixen la manifestació o el producte d'activitats laborals, estètiques i lúdiques”, per tant, els instruments musicals, la indumentària, les creacions literàries són també objectes que constitueixen una manifestació d'una activitat estètica. No obstant això, aquesta conclusió pot ser discutible i, per tant, sembla que és millor concloure que la definició de cultura popular i tradicional coincideix amb la definició de béns etnològics immaterials de l'article 67 LPHIB, i que si dins del concepte de cultura popular i tradicional s'hi hagués volgut incloure els béns immobles i els mobles de caràcter etnològic, se n'haurien anomenats alguns a títol d'exemple a l'article 2.2 LCPT.

Aquesta conclusió fa que haguem d'afirmar que la terminologia de la LCPT no es rigorosa per dues raons. En primer lloc, perquè si el concepte de cultura popular definit en l'article 2 de la LCPT no coincideix amb la totalitat de la definició de patrimoni etnològic, no s'hauria d'haver utilitzat aquest terme a l'article 4 LCPT, contradint així la definició general de cultura popular i tradicional de l'article 2, el qual és una disposició general de la Llei. En segon lloc, perquè l'article 4 LCPT es refereix a tot el títol IV de la LPHIB, en lloc de fer-ho només a l'article 67, que és el que parla de béns immaterials. A més, l'article 4 LCPT du per títol “Patrimoni etnològic” sense especificar res, la qual cosa ens sembla que només introdueix una confusió innecessària, ja que si la LCPT volia referir-se a tots els elements del patrimoni etnològic, hauria d'assenyalar que dins la cultura popular i tradicional s'hi inclouen els béns immobles, mobles i immaterials del patrimoni etnològic.

1.2. Breu referència als conceptes utilitzats en l'àmbit internacional: coneixements tradicionals i expressions del folklore

El fet que a l'apartat anterior haguem salvat les contradiccions de la Llei arribant a establir un concepte, no significa que aquest sigui el més adient. Per això, ens sembla interessant analitzar breument la terminologia que s'utilitza a nivell internacional per referir-se a la cultura popular i tradicional en el sentit que ho fa la LCPT.

En el fòrums internacionals on es tracta de la protecció del folklore, el concepte que es considera més adient és el de *coneixements tradicionals* (*Traditional Knowledge* o TK), dintre del qual s'inclouen tots els aspectes que siguin representatius de valors culturals d'una comunitat⁴. El més important perquè un element o una manifestació cultural sigui considerada coneixement tradicional és que formi part de la tradició cultural d'una comunitat, sense que la seva antiguitat sigui una característica rellevant⁵.

Dintre del concepte de coneixement tradicional es fa una divisió entre: (1) Recursos genètics; (2) Expressions del folklore; i (3) Coneixements tradicionals propiament dits. En el nostre treball ens interessen els dos darrers conceptes.

La definició d'*expressions del folklore* o folklore la podem trobar a l'article 2 de les disposicions tipus per a les lleis nacionals sobre la protecció de les expressions del folklore contra l'explotació il·lícita i altres accions lesives (Model Provisions Exploitation and Other Perjudicial Action) que diu que aquestes són: "les produccions integrades per elements característics del patrimoni artístic tradicional desenvolupat i perpetuat per una comunitat d'un país o per individus que reflecteixen les expectatives artístiques tradicionals d'aquesta comunitat." Es diu que quan es parla de folklore o *expressions del folklore* es fa referència a la cultura folclòrica, popular o tradicional i entre les seves formes hi ha: les expressions verbals (contes populars, poesia popular i enigmes), les expressions musicals (cançons i música instrumental popular), expressions corporals (dances i representacions escèniques populars i formes artístiques de rituals) i expressions tangibles (obres d'art popular i tradicional, com dibuixos, pintures, escultures, gerreria, terracota, mosaic, ebenisteria, forja, joieria, cistalleria, tèxtils, tapissos, robes i feines de punt), instruments musicals i obres arquitectòniques.

Per tant, el terme *expressions del folklore* comprèn totes les creacions i manifestacions materials o immaterials que siguin tradicionals. Es diu que aquest concepte seria equivalent al de cultura popular i tradicional que es defineix d'acord a tres peculiaritats: "(1) el conjunt de creacions que emanen d'una comunitat cultural fonamentades en la tradició, expressades per un grup o per individus i que reconegudament responen a les expectatives de la comunitat com a expressió de la seva identitat cultural i social; (2) les normes i els valors es transmeten oralment, per imitació o altres maneres. És a dir, han de tenir un origen tradicional, les expressions del folklore s'han de conservar en un poble per transmissió de generació en generació. (3) Les seves formes comprenen, entre d'altres, la llengua, la literatura, la música, la dansa, els jocs, la mitologia, els rites, els costums, l'artesanía, l'arquitectura i altres arts." ⁶

Pel que fa al concepte de *coneixement tradicional propiament dit*, s'ha de dir que inclouria tots aquells elements que no formen part dels recursos biològics i genètics i que tampoc es pot entendre que formin part de les expressions del folklore d'una comunitat, però que són propis de la seva cultura tradicional. L'exemple clàssic és el dels coneixements tradicionals sobre plantes i animals i la seva aplicació en els tractaments mèdics i com a aliment⁷. També inclouria la gastronomia i les receptes, les tècniques i els oficis tradicionals, en la mesura que no es puguin considerar inclosos dins del terme d'expressió del folklore.

1.3. Conclusió

De les dades exposades podem concloure que dins del concepte de *cultura popular i tradicional* que empra l'article 2.1 LCPT s'inclouria la definició d'expressions del folklore i de coneixement tradicional. Alguns elements d'aquests conceptes els trobam clarament anomenats a la llista de l'article 2.2. D'altres, com les expressions tangibles i les obres arquitectòniques folklòriques i els remeis de la medicina tradicional, no els hi trobam, però podem entendre que també formen part de la definició de cultura popular i tradicional perquè poden ésser considerades *manifestacions culturals* en el sentit emprat per l'article 2 LCPT i perquè alguns, com els remeis de la medicina tradicional, podrien incloure's dins de la referència a *altres activitats que tenen caràcter tradicional* de l'article 2.2 LCPT.

Tot això, ens duu a afirmar que, a efectes d'aconseguir protecció per a tots els elements que a nivell internacional es consideren part de la cultura tradicional, és millor entendre que dins la idea de cultura popular i tradicional de la LCPT s'inclouen tots els elements del patrimoni etnològic. A favor d'aquesta solució podem dir que la intenció del legislador era aquesta i així ho demostra quan a l'article 4 LCPT es parla de la totalitat dels elements que formen part del patrimoni etnològic, remetent-se al títol IV de la Llei del patrimoni històric, sense excloure cap dels seus components. El fet que cap bé moble ni, sobretot, immoble etnològic sigui anomenat a la llista de l'article 2.2 LCPT ho salvam repetint el que hem dit pel que fa a que aquesta llista no és exhaustiva. Podem dir que el concepte de cultura popular i tradicional no és un concepte rigorós i que la seva abstracció ens dona flexibilitat per incloure-hi qualsevol element o aspecte que sigui tradicional d'un poble.

En relació amb aquesta qüestió i per trobar més arguments a favor de la solució exposada, és interessant tenir en compte el referent de la Llei 2/1993, de 5 de març, de foment i protecció de la cultura popular i tradicional i de l'associacionisme cultura de Catalunya, la qual, en el seu article 2, també defineix la cultura popular i tradicional abstractament dient que és "el conjunt de les manifestacions de la memòria i la vida col·lectiva de Catalunya" i després, a l'article 5, parla en concret de patrimoni etnològic on inclou immobles, mobles i béns immaterials (activitats, coneixements, etc). No obstant això, en la Llei catalana no es produeix cap falta de concordància amb la definició de cultura popular perquè en la llista de béns que s'inclouen dins del concepte s'utilitza per tancar l'enumeració la referència a "totes aquelles altres manifestacions que tinguin caràcter popular i tradicional".

2.- Qüestions generals sobre la protecció de la cultura popular i tradicional

2.1. Principals fites a nivell internacional

La justificació de la protecció del folklore o de la cultura popular i tradicional podem dir que parteix de la Declaració Universal de Drets Humans de 1948, que estableix que tota persona té dret a participar lliurement a la vida cultural de la comunitat, i del Conveni internacional de Drets civils i polítics de 1966, que estableix el respecte a les minories culturals o ètniques.

Posteriorment, podem trobar moltes fites en matèria de protecció del folklore i de totes elles hem de destacar dins l'àmbit del nostre estudi: (1)- Les Model Provisions Exploitation and Other Perjudicial Action de 1985, redactades per un Comitè d'Experts creat per la UNESCO i la WIPO. (2)- Les Taules rodones de maig i desembre de 2001, a Ginebra, del Intergovernmental Committee on Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore creat per la OMPI a l'octubre de 2000. I (3)- La celebració al gener de 2002, a Muscat, del WIPO International Forum on "Intellectual Property and Traditional Knowledge: our identity, our future".

2.2. Principals problemes i solucions a nivell internacional

La protecció del folklore des d'una perspectiva internacional sempre ha trobat com a obstacle el fet de no saber des de quina perspectiva normativa ha de protegir-se, si amb normes de propietat intel·lectual, de propietat industrial o des d'una perspectiva *sui generis*.

Els obstacles principals que troba la possibilitat de protegir els coneixements tradicionals des de l'àmbit de la propietat intel·lectual i industrial són dos:

1. El fet de que aquestes normatives es basen en l'autoria individual de les creacions, mentre que les expressions del folklore pertanyen a la col·lectivitat, són impersonals i anònimes, i, per tant, no es pot parlar d'autor.
2. El fet que aquestes normatives ofereixen una protecció temporal limitada, després de la qual les obres passen a ser de domini públic i tothom les pot utilitzar. Així doncs, aquesta limitació temporal no encaixa amb l'antiguitat de les obres del folklore.

Tenint en compte aquests obstacles i per tal de trobar una solució a la necessitat de protegir el folklore, s'ha optat per proposar un sistema de protecció *sui generis* que comença amb la idea de crear un sistema de *domini públic previ pagament o domini públic remunerat (Domaine public payant)*, la finalitat del qual és evitar que les obres del folklore, que per definició pertanyen al domini públic, siguin utilitzades de manera perjudicial per la seva identitat o autenticitat, imposant-se el pagament d'uns drets per a la seva utilització i destinant-se aquests ingressos a la promoció d'activitat culturals⁸.

Un sistema similar es preveu en les disposicions tipus, on es parla de "models de protecció pública". Així, a l'article 3 es preveu que l'Administració gestioni un sistema d'autorització prèvia per a la utilització del folklore quan es donin unes característiques: (a) que la utilització es faci amb finalitat lucrativa i (b) que es faci fora d'un context tradicional o de costum. Per tant, si s'utilitza el folklore dins d'un context tradicional, encara que sigui amb finalitat lucrativa, no es necessita autorització.

Per altra banda, l'article 10 de les disposicions tipus preveu que els ingressos que es rebin de les autoritzacions s'utilitzin per a la promoció i protecció de la cultura tradicional.

Aquest sistema pot suposar una manera de reconèixer un *dret d'autoria* de les expressions del folklore a la col·lectivitat a la qual pertanyen. No obstant això, aquest sistema té inconvenients. Principalment, el fet que pugui ésser contrari a un principi fonamental dins la matèria de propietat intel·lectual: el de la divulgació sense límits de les obres intel·lectuals a favor de la col·lectivitat, del patrimoni espiritual de la qual han nascut, i la qual ha subministrat els elements necessaris a l'autor per a la seva creació. Per tant, es diu que cobrar diners per utilitzar obres del domini públic és un impost, però mai no un dret basat en el dret d'autor, perquè l'obra ja pertany al domini públic.

En relació a les obres del folklore, s'ha de dir que aquesta crítica potser pot salvar-se tenint en compte que l'Estat no vol treure un profit de l'activitat creadora d'altri, sinó que intenta protegir el patrimoni cultural.

3.- La protecció prevista a la llei 1/2002, de cultura popular i tradicional

En darrer terme, ens queda analitzar la protecció de la cultura popular i tradicional que preveu la Llei balear. Podem classificar les mesures de protecció i foment de la següent manera:

1. Elaboració i gestió d'un inventari de tot el patrimoni etnològic balear per part dels consells insulars (article 4.2 LCPT).
2. Establiment de programes d'investigació, per part del Govern i dels consells insulars, per estudiar, documentar i recuperar els béns etnològics (article 4.3 LCPT).

Aquestes dues tasques, encara que estiguin encomanades als consells insulars, les han de dur a terme els ajuntaments, en l'àmbit de les seves competències, en relació amb els béns etnològics del seu municipi (article 4.4 LCPT). Així, d'acord amb l'article 25.2.e) de la Llei 7/1985, de 2 d'abril, de bases del règim local, el municipi és competent en matèria de patrimoni històric-artístic, per tant, té competència per, en el marc de la LCPT, establir programes d'investigació per documentar, estudiar i recuperar els béns etnològics.

3. Declaració d'interès cultural de les festes tradicionals d'especial arrelament i rellevància (article 5 LCPT). Per dur a terme aquesta declaració es necessita un informe preceptiu del Consell Assessor de Cultura

Popular i Tradicional de les Illes Balears i l'acord del consell competent i del municipi afectat. Una vegada declarada d'interès cultural una festa rebrà una protecció especial sense que aquesta declaració impedeixi l'evolució natural i l'adaptació històrica de la festa en qüestió.

En relació amb aquesta mesura, veiem que l'article 8 de la LCPT preveu la creació d'un òrgan consultiu nou en matèria de protecció de cultura popular i tradicional: l'anomenat Consell Assessor de Cultura Popular i Tradicional de les Illes Balears, l'organització i el funcionament del qual s'establirà reglamentàriament. El Consell Assessor està format per un president, un vicepresident i 10 vocals. Els dotze components han de ser persones de competència reconeguda dins l'àmbit de la cultura popular i tradicional i s'elegiran de la següent manera:

- El conseller de Cultura nomenarà el president i dos vocals.
- Els consells insulars, anualment, i de forma rotatòria, nomenaran el vicepresident.
- Els vuit vocals restants seran proposats, per terceres parts, pels consells insulars.

El Consell Assessor tindrà, principalment, les següents funcions (article 9 LCPT):

- a. Funció d'assessorament en matèria de cultura popular a la CAIB, prèvia petició, als consells insulars i als ajuntaments.
- b. Funció d'emetre informe sobre la declaració de festa d'interès cultural i d'associació i fundació d'interès cultural.
- c. Funció de proposta d'accions que trobi convenient en matèria de protecció i difusió de la cultura.
4. Actuacions en matèria d'ensenyament per tal de donar a conèixer a les escoles la cultura tradicional local (article 6 LCPT).
5. Foment de la projecció exterior de la cultura balear, del coneixement recíproc de la cultura de les diferents illes i de les activitats que en aquesta matèria duguin a terme altres entitats (article 7 LCPT).
6. Declaració d'interès cultural d'associacions i fundacions legalment constituïdes.

Com a altra novetat destacable, la LCPT (article 11) preveu la possibilitat de declarar d'interès cultural aquelles associacions i fundacions que ho sol·licitin, sempre que tinguin com a una de les seves finalitats bàsiques, realitzar activitats relacionades amb la cultura popular i tradicional de les Illes Balears. La declaració la durà a terme el Govern d'acord amb els consells insulars i necessita l'informe previ del Consell Assessor.

La forma de dur a terme aquesta declaració s'ha d'establir reglamentàriament; no obstant això, la LCPT exigeix unes condicions que les associacions i fundacions han d'haver complert com a mínim durant els 3 anys anteriors a la sol·licitud.

Aquestes circumstàncies o condicions són:

- a. ha de ser una associació o fundació inscrita en el registre corresponent;
- b. dues de les terceres parts de les activitats que ordinàriament realitza l'associació o fundació han de pertànyer al camp de la cultura popular;
- c. ha de tenir un funcionament regular dels òrgans de direcció;
- d. ha de tenir un arrelament efectiu en l'àmbit territorial o en el sector de la cultura en què desenvolupi la seva activitat;
- e. ha de tenir un funcionament democràtic.

IV.- Annex documental

- 1.- Llei 1/2002, de 19 de març, *de cultura popular i tradicional*. BOIB n. 38, de 28 de març de 2002.
- 2.- Llei 12/1998, de 21 de desembre, *del patrimoni històric de les Illes Balears*. BOIB n. 165, de 29 de desembre de 1998.
- 3.- Declaració Universal de Drets Humans de 10 de desembre de 1948 (article 27).
- 4.- Conveni internacional de drets civils i polítics de 1966.
- 5.- Article 15(4) de les Actes d'Estocolm (1967) i París (1971) del *Conveni de Berna per a la protecció de les obres literàries i artístiques* de 1886.
- 6.- *Model Provisions Explotation and Other Perjudicial Action* de 1985, de la UNESCO i WIPO.
- 7.- *Recomanació sobre la salvaguarda de les cultures tradicionals i el folklore* de la 25ena Sessió de la Conferència General de la UNESCO de 1989.
- 8.- Article 8(j) del Conveni de diversitat biològica (CDB) de 1992.
- 9.- *Mataatua Declaration on the Cultural and Intellectual Property Rights of Indigenous Peoples* de juny de 1993.
- 10.- *Julayinbul Statement on Indigenous Intellectual Property Rights*, adoptat per la "Conferència sobre propietat cultural i intel·lectual" de Jingarrba (Austràlia), de novembre de 1993.
- 11.- *World Trade Organization Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPs)*, de gener de 1995, del paísos membres de l'Organització Mundial del Comerç (OMC).
- 12.- Reunions de maig i desembre de 2001, a Ginebra, del *Intergovernmental Committee on Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore*.

- 13.- Reunió de gener de 2002, a Muscat (Sultanat d'Oman), del *WIPO International Forum on "Intellectual Property and Traditional Knowledge: our identity, our future"*.
- 14.- Llei 2/1993, de 5 de març, de *foment i protecció de la cultura popular i tradicional i de l'associacionisme cultural* de Catalunya. DOGC n. 1719, de 12 de març de 1993.

NOTES

1. Doctora en Dret. Professora de Dret civil de la Universitat de les Illes Balears.
2. Mostra d'això és, entre molta d'altra, la següent bibliografia: BERRYMAN, Cathryn A., "Toward more universal protection of intangible cultural property". The Journal of intellectual property law, vol. 1, n. 2, 1994, pàgs. 293-333. BLAKENEY, Michael, "The protection of Traditional Knowledge under Intellectual Property Law". European Intellectual Property Review, 2000, pàgs. 251-261. COOMBE, Rosemary J., The cultural life of intellectual properties. Duke University Press, London, 1998. JABBOUR, Alan, "Folklore protection and national patrimony: developments and dilemmas in the legal protection of folklore". Copyright bulletin, vol. XVII, n. 1, 1983, pàgs. 10-14. McDONALD, Ian, "UNESCO-WIPO World Forum on the Protection of Folklore: Some Reflections & Reactions". Copyright Reporter, vol. 15, 1997, n. 1, pàgs. 128-142. PASK, Amanda, "Cultural Appropriation and the Law: An Analysis of the Legal Regimes Concerning Culture". Intellectual Property Journal, 1993-94, n. 8, pàgs. 57-86. WEINER, Janice G., "Protection of Folklore: A Political and Legal Challenge". International Review of Industrial Property and Copyright, vol. 1, 1987, pàgs. 56-92.
3. Per entendre la temàtica dels pobles indígenes, cal destacar molt breument alguna de les feines que es duen a terme dins del marc de la OMPI. Així, per exemple, a la Taula rodona sobre propietat intel·lectual i pobles indígenes de Ginebra, de juliol de 1998, es va fer referència a la protecció de la medicina tradicional i de la indumentària com a element de la cultura tradicional i es va assenyalar que moltes empreses farmacèutiques transnacionals inverteixen diners, molts o pocs, per apropiat-se de remeis de la medicina tradicional indígena, registrant plantes sagrades d'aquests pobles com si fossin creades dins d'un laboratori i que a les desfilades de moda es veuen motius indígenes, amb marca aliena als pobles als quals pertanyen aquests motius. En resum, diuen els representants dels pobles indígenes que persones alienes a ells escriuen, graven i venen cants, llegendes i contes amb finalitat comercial sense tenir en compte els drets dels pobles afectats. Per més informació veure: BRACKLEY, Rebecca, "Protecting Cultural Representations: Intellectual Property Protection of Indigenous Culture". Canadian Intellectual Property Review, vol. 17, n. 2, 2001, pàgs. 377-404. JANKE, Terri, "UNESCO-WIPO World Forum on the Protection of Folklore: Lesson for Protecting Indigenous Australian Cultural & Intellectual Property". Copyright Reporter, vol. 15, 1997, n. 1, pàgs. 104-127. TUOMI, W. Victor, "Protecting Aboriginal Folklore: Copyrights and Charter Rights". Canadian Intellectual Property Review. Vol. 16, n. 2, 2000, pàgs. 403-427.
4. "Information note on traditional knowledge", WIPO International Forum on "Intellectual property and traditional knowledge: our identity, our future". Muscat, gener, 2002, pàg. 2, nota 1. WIPO/IPTK/MCT/02/INF.3.
5. "The protection of traditional knowledge, including expressions of folklore", WIPO International Forum on "Intellectual property and traditional knowledge: our identity, our future". Muscat, gener, 2002, pàg. 4. WIPO/IPTK/MCT/02/INF.4.
6. Recomanació sobre la salvaguarda de la cultura tradicional de la Conferència General de la UNESCO, de 15 de novembre de 1989 (Boletín de derecho de autor, UNESCO, n. 1/1990).
7. Taula rodona sobre Propietat intel·lectual i Coneixements tradicionals de Ginebra, de novembre de 1999.
8. Sobre aquest tema, veure, principalment: VILBOIS, Jean, Du domaine public payant en matière de Droit d'auteur. Sirey, París, 1929. SATANOWSKY, Isidro, Derecho intelectual. Tomo II, Buenos Aires, 1954, pàgs. 112-113. JESSEN, Henry, Derechos intelectuales. Editorial Jurídica de Chile, 1970, pàgs. 81.

Converses amb pescadors de saupes i d'oblades

Damià Duran

Agraïments:

Persones entrevistades l'any 1972:
Antoni Vives Nicolau (àlies *Collcut*), veí de Porto Cristo.
Joan Font Grimalt, veí de Manacor.
Joan Guiscafré Cabrer (àlies *Mengo*), veí de S'illot.

Informadors convidats:

Catalina Vives Barceló, veïna de Porto Cristo, filla de l'amo en Toni *Collcut* (entrevistada el 12.07.01).
Joan Guiscafré Ramis, veí de S'illot, fill de l'amo en Joan *Mengo* (entrevistat el 10.04.02).
Sebastià Amer Riera (àlies *Garanya*), veí de Manacor (entrevistat el 25.04.02).

Il·lustracions:

Les fotografies de les persones entrevistades han estat cedides per les respectives famílies¹. La resta són propietat de l'autor.